

Bjerring Hede

- bopladser og gravplads fra ældre jernalder

Asger V. Amundsen, Tobias Danborg Torfing & Martin Mikkelsen

Viborg Museum 2012

Bygherrerapport nr. 27

Bygherre: Søren Sejersen

ISBN 978-87-92778-23-9

Indledning.

I november 2007 blev der foretaget en besigtigelse ved Bjerring Hede, hvor anlægsarbejdet til et avlscenter for grise, Serupgård Svineavl A/S, var igangsat. Ved besigtigelsen kunne det bl.a. ses, at der var bortgravet dele af en stor forsænkning på ca. 10x18 m med jernslagge og lerkarskår, der kunne dateres til ældre jernalder. I andre dele af et muldafrømmet område kunne der også ses spor efter fortidsminder i form af både grave og bebyggelse.

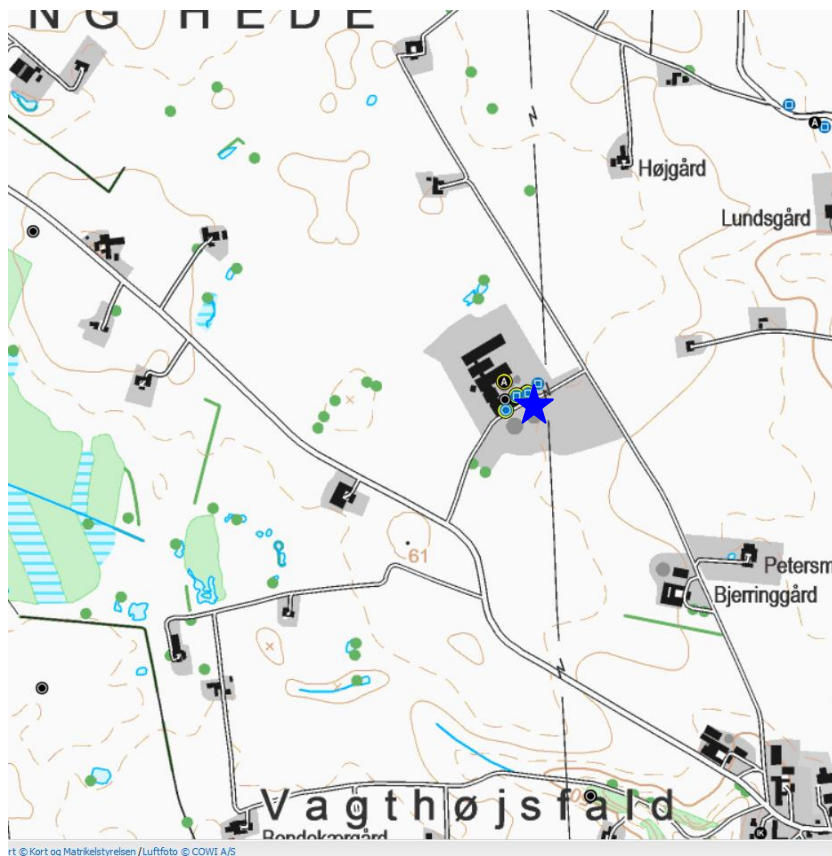
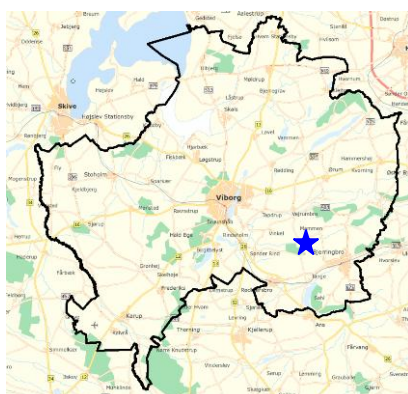
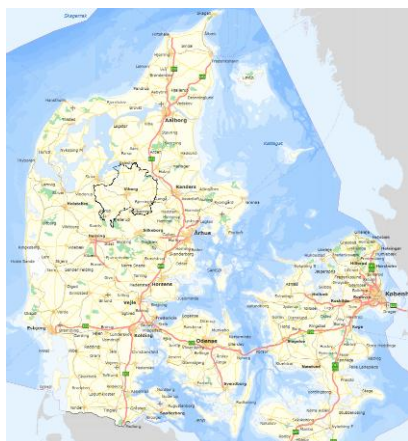

Figur 1: Arbejdsbillede af den store forsænkning der allerede delvist var bortgravet ved det påbegyndte anlægsarbejde. Billedet er taget efter, at den resterende del er muldafrømmet med maskine. I baggrunden ses gravemaskine fra entreprenør Martin Hansen, Mammen.

Det var ikke overraskende, at der i området fremkom fortidsminder, da der tidligere var registreret fortidsminder på stedet. Ved en berejsning foretaget af Nationalmuseet i 1899, blev der således på en højning i terrænet registreret resterne af en oprindeligt lille og lav højning kaldet 'Vandhøj'. I resterne af denne høj blev der fundet et eller flere lerkar med brændte ben. Højningen mentes derfor at have været en gravhøj.

Der var desuden undersøgt en plyndret jordfæstegrav i området. I december 1963 modtog Viborg Stiftsmuseum en anmeldelse fra den daværende lodsejer Evar Eriksen. Han havde på sin mark påtruffet flere sten ved pløjning. Museet foretog en besigtigelse samme dag, og det blev her skønnet, at der på stedet var en stenbygget NV-SØ orienteret kiste. Man mente således at have lokaliseret en grav, der lå på en svag højning i terrænet. En udgravning af denne formodede stenkestegrav blev foretaget i dagene d. 12.-13. marts 1964. Ved denne undersøgelse blev der afdækket et 4,2x3,6 m stort felt omkring selve graven. Graven var sat med 8 sten, og i dens indre blev der fundet spredte lerkarskår og jernslagge fra top til bund. Det mentes derfor, at graven tidligere måtte være blevet gennemgravet. Under en af de 8 sten blev fundet en

jernslagge på størrelse med et hoved. Lerkarskårene kunne dateres til den arkæologiske periode, der kaldes ældre romersk jernalder, som dækker de første par århundreder e. Kr. I forbindelse med udgravningen kunne lodsejeren desuden berette, at han flere gange i forbindelse med markarbejde i området havde fundet jernslagge, og det tydede på, at der i området også var en boplads, hvor der var foregået jernproduktion og -bearbejdning.

For at få et overblik over omfanget og arten af de fortidsminder, der måtte være tilbage i området, blev der i al hast iværksat en prøvegravning på stedet. Ved denne prøvegravning blev der på højningen i terrænet, hvor Vandhøj tidligere var blevet registreret, påtruffet en stensat grav brandpletter og flere andre jordfæstegrave. I lavningerne omkring højningen blev der desuden fundet bopladsspor samt aktivitetsspor med relation til jernudvinding/-bearbejdning. Prøvegravningen viste altså, at de arealer, der var berørt af det planlagte anlægsarbejdet, indeholdt væsentlige fortidsminder i et sådant omfang, at en arkæologisk undersøgelse ville være nødvendig, før området ville kunne frigives. Umiddelbart efter prøvegravningen blev der derfor startet en egentlig arkæologisk undersøgelse af lokaliteten, hvor alle de berørte arealer, blev muldafrømmet med maskine og undersøgt.

Vejret i perioden, hvor udgravningen stod på, bød på en del regn og frost. Dette betød, at iagttagelsesforholdene på udgravningen var væsentligt forringede. Undergrunden på lokaliteten bestod primært af fed, gul lerjord, og de muldafrømmede overflader mudrede derfor hurtigt til efter frost- eller regnvejr, og det blev således næsten umuligt at se de enkelte anlægsspor (se figur 3).

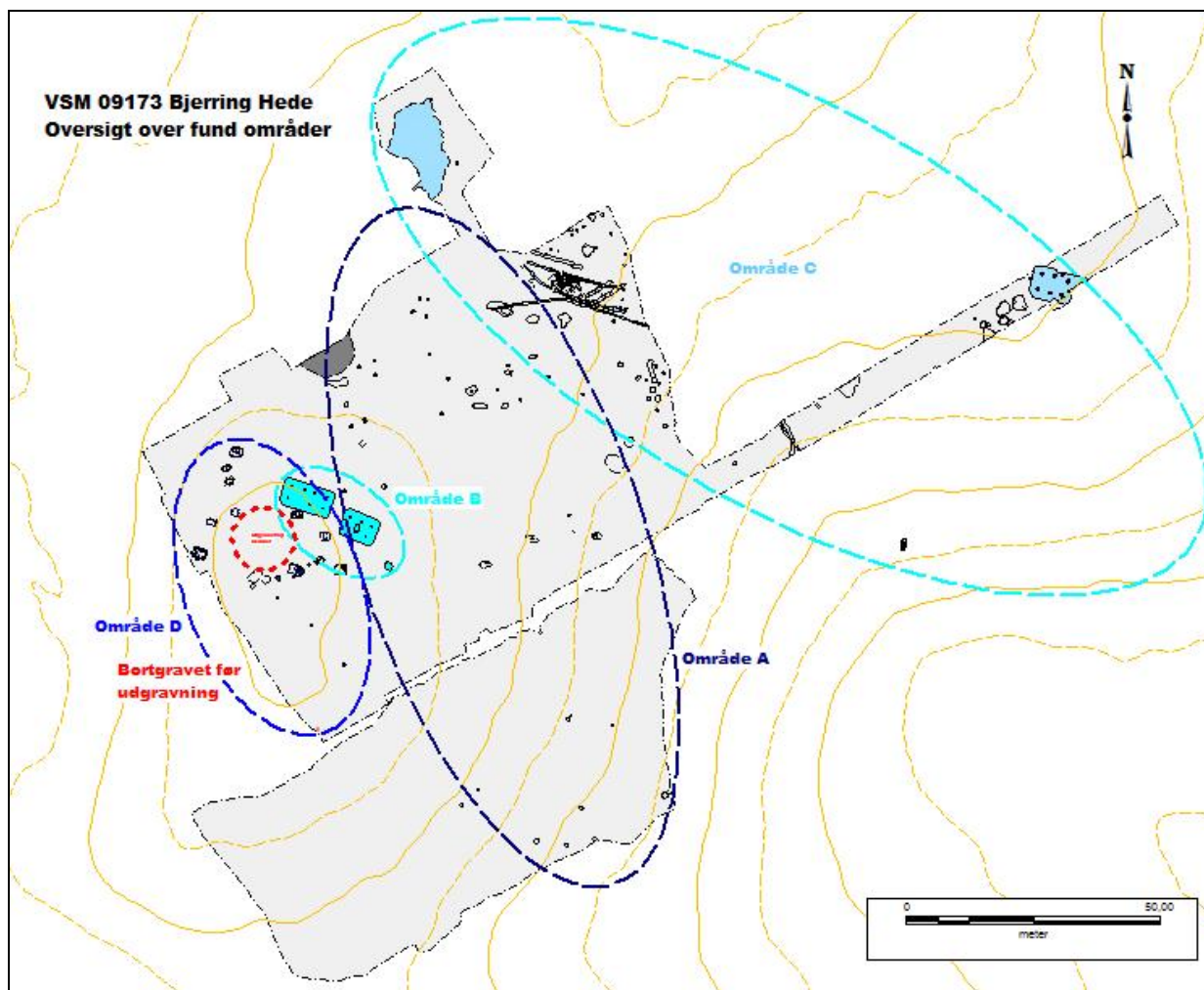

Figur 3: Billede af udgravningsfelt. Regnvejr og/eller frost kombineret med fed lerjord i undergrunden betød, at overfladerne i udgravningsfeltet i lange perioder var et stort søle. De otte pæle i midten af billedet markerer placeringerne af tagstolpehullerne til Hus I.

På trods af at forholdene på udgravningen var langt fra optimale, lykkedes det dog at få lokaliseret og undersøgt en række væsentlige fortidsminder. Disse vil her blive præsenteret og sat i sammenhæng med nærliggende fund.

Udgravningernes resultater

I alt blev der afdækket et ca. 10.500 m² stort areal ved udgravningen på Bjerring Hede. Der blev her registreret en gravplads samt boplads- og aktivitetsområder.

Figur 4. Oversigt over pladsen.

Pladsen kan opdeles i fire delvist adskilte områder (se figur 4): Område A er et aktivitetsområde med spredtliggende ild-/koge gruber, område B er et bopladsområde med to hustomter og en grube, område C er et boplads- og aktivitetsområde med relation til jernudvinding og/eller -bearbejdning, og område D er en gravplads med både jordfæstegrave og brandgrave. Spredt ud over udgravningsfeltet var der desuden en del fyldskifter/anlæg, der ikke kunne nærmere funktionsbestemmes og relateres til et af de fire definerede områder. I den følgende gennemgang bliver de vigtigste anlæg fra de fire områder præsenteret.

Område A: Spredtliggende Ild-/kogegruber

I dette område blev der fundet 9 ild-/kogegruber. Ild-/kogegruber er større eller mindre nedgravninger (ofte cirkulære), der har et sort trækulsfarvet lag i bunden samt varmepåvirkede granitsten – typisk af knyttnævestørrelse. Sådanne gruber har været brugt som en slags jordovne til madlavning. Man har således opvarmet stenene ved at antænde et bål i og derefter udnytte varmen i stenene til tilberedning. Se i øvrigt figur 5 og 10 for illustration af ild-/kogegrube.

Figur 5. Illustration af Ild-/kogegrube.
(fra www.Kulturarvsom-vaerdi.dk)

Område B: Bopladsspor

På den østlige skråning af højningen med den mulige gravhøj, blev der fundet to dårligt bevarerede hustomter af treskibede langhuse (hus I og II – se figur 13). Treskibede langhuse er huse, hvor der er to rækker af stolpe til at bære taget. Disse to rækker deler huset op i tre områder, såkaldte skibe. Hustomterne af hus I og II fra Bjerring Hede havde hhv. 4 og 3 sæt tagstolpehuller, hvilket giver en størrelse på ca. 50m² og 35m².

De fleste af stolpehullerne havde et tydeligt markeret spor efter stolpen, mens selve nedgravningerne fremstod ret diffust mod undergrunden (se figur 6).

De to hustomter menes at kunne dateres til tidlig førromersk jernalder. Dette er sandsynligt, da en nærliggende grube indeholder lerkarskår fra denne periode. Sådanne gruber nær huset kan have tjent flere formål. Rødt ler i bunden antyder, at der måske har været ild. Sekundært er den brugt til affald.

Figur 6: Stolpehul med tydeligt stolpespor og diffus grå nedgravning.

Område C: Bopladsspor med tilhørende aktivitetsspor

I lavningen i terrænet nord, nordøst og øst for højningen med den formodede gravhøj, blev der fundet spredte aktivitetsspor. Disse aktivitetsspor omfatter den store affaldsfyldte forsænkning, der blev erkendt allerede ved besigtigelsen. Derudover er der 5 ild-/kogegruber, gruber samt stolpehuller.

Blandt de aktiviteter, der er foregået i området, har også været udvinding og forarbejdning af jern. Blandt andet er der fundet en bund af et ovnanlæg, et ovnanlæg med jernslagge, samt et særlig konstruktion (anlæg III), der formentligt har relation til jernudvinding og/eller bearbejdning.

Lidt længere mod nordøst blev der på en anden højning i terrænet fundet bopladsspor i form af østenden af endnu en hustomt (hus IV). Desuden blev der i lavningen med aktivitetsspor og på højningen med bopladsspor fundet i alt 8 gruber, hvori der blev fundet lerkarskår. Gruberne er formentlig råstofgruber, hvor man har gravet ler til lerkar og lerklining af husene, hvorefter de derved opståede huller er blevet fyldt med affald (lerkarskår m.m.).

De forskellige anlæg i dette område menes på baggrund af deres placeringer og fundmateriale at have været mere eller mindre samtidige. Dette illustreres bedst ved figur 7-9, der viser tre

lerkarsskår af samme type, men fra forskellige kar. Disse stykker lå i tre forskellige anlæg spredt i området.

Boplads- og aktivitetssporene menes, primært på baggrund af lerrkarsskårene, at kunne dateres til ældre romersk jernalder.

Figur 7-9: Lerkarsskår med rand og påsat liste med fingerindtryk. Fundet i forskellige anlæg i område C.

Ild-/koge gruberne i dette område var af en lidt anden karakter end dem i område A. De var både dybere og bredere, og havde gerne adskilt kogestenslag og brandlag (se figur 8). Gruberne i område C menes, på baggrund af deres placering i feltet, at kunne kobles til de øvrige anlæg i området. Det er dog ikke muligt at datere ild-/koge gruberne med sikkerhed.

Figur 10: Profil af ild-/koge grube med adskilt kogestenslag og brandlag overlejret af et opfyldningslag.

Det anlæg i område C, der tiltrak sig mest opmærksomhed, var dog anlæg III (se figur 29). Ved muldafrømningen med maskine blev der her påtruffet en stenlægning samt store mængder af lerkarsskår og jernslag, der befandt sig i den nederste del af muldlaget lige over undergrunden. Desuden blev der observeret to tilsyneladende parallelle Ø-V orienterede grøfter med en indbyrdes afstand på ca. 4 m. I starten af udgravningen blev anlægget tolket som en hustomt med væggrøfter og delvist bevaret gulvparti. Da muldlagsresten blev bortgravet og grøfternes forløb kunne afdækkes, blev det dog erkendt, at den sydlige grøft ikke havde et retlinet forløb, men bøjede op mod den nordlige i vestenden. Da der heller ikke var spor efter tagbærende stolper, kunne tolkningen som en hustomt ikke længere opretholdes. Anlægget blev herefter refereret til som anlæg III. Tolkningen af anlægget er stadig uvis, men er sand-

synligt, at anlægget har haft en funktion i forbindelse med jernudvinding og/eller – jernbearbejdning pga. de store mængder jernslagge, der blev fundet.

Figur 11: Arbejdsbillede af felt med Anlæg III. Centralt i billedet ses muldlagsresten og en del af stenlægningerne i anlægget. Til venstre i billedet kan man, indenfor de gule målebånd og parallelt med disse, se de to grøfter.

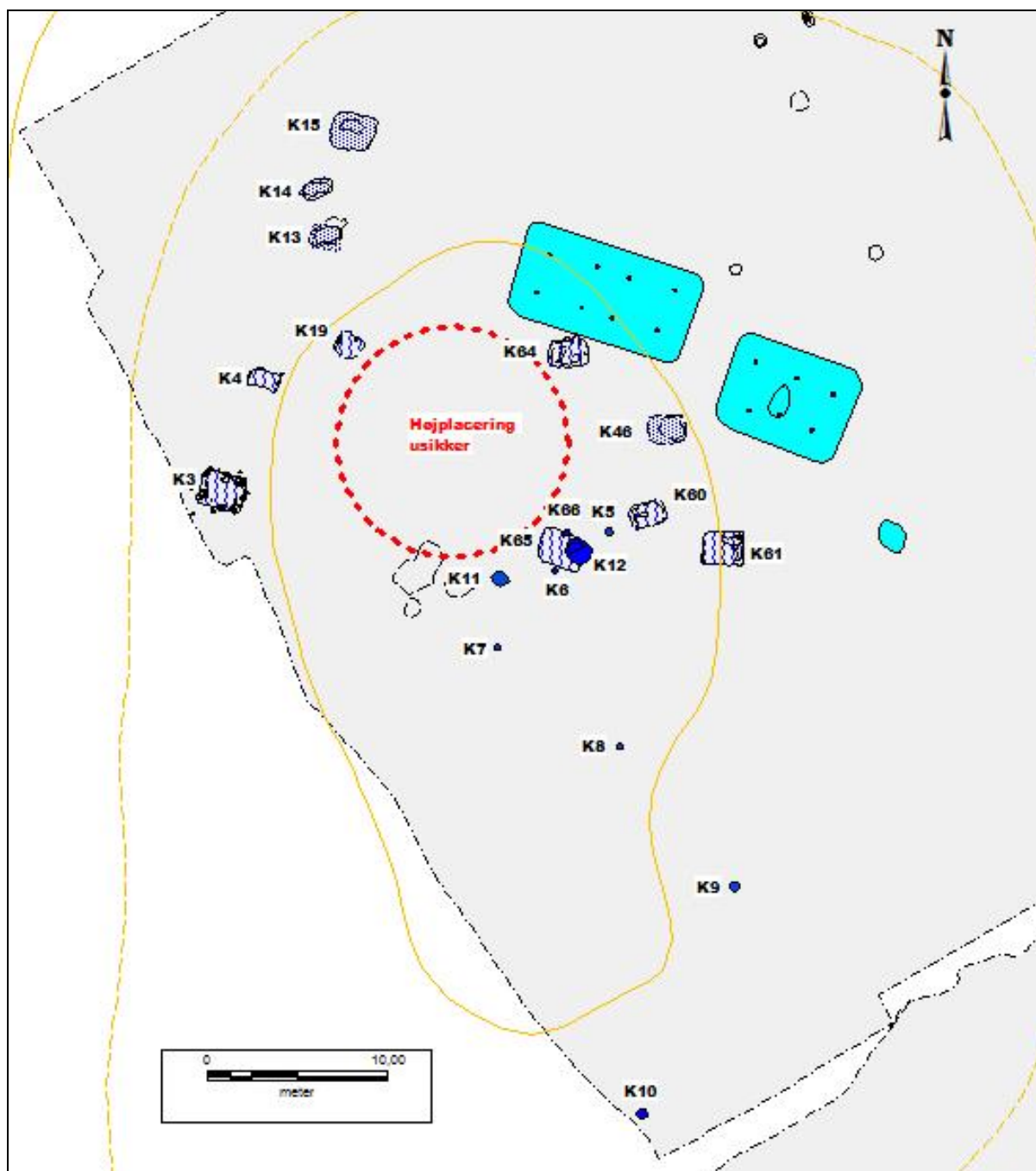
Figur 12: Stenlægninger i Anlæg III.

Område D: Gravplads med jordfæste- og brandgrave

I alt blev der fundet 11 jordfæstegrave og 7-8 brandgrave ved udgravningen. Jordfæstegravene fordelte sig på de centrale, nord- og østlige dele af højningen, hvor der i 1899 blev registreret en gravhøj. Brandgravene fordelte sig på de sydøstlige dele af højningen.

Den sydvestlige del af højningen var bortgravet ved udgravningens begyndelse, og det er derfor muligt, at der kan have været flere grave. Enkelte af gravene lå da også ganske tæt ved feltgrænsen, der her lå lige op til afgravningskanten. Se planer figur 4 og 13.

Figur 13: Plan over gravpladsen. Den stiplede røde cirkel kan være, hvor den tidligere registrerede gravhøj har ligget, idet der i dette område ikke er nogen grave. De to huse er hus I og II (område B).

Fem af brandgravene var såkaldte brandpletter og lå spredt ud over den sydøstlige og skrånende del af højningen. Brandpletterne er spor efter en gravskik, hvor de døde blev brændt, hvorefter resterne fra ligbålene blev deponeret i små nedgravninger. Indholdet i disse nedgravninger består derfor af et sort trækulsholdigt fyld med hvidbrændte knoglerester samt eventuelle gravgaver (se figur 14). Denne form for brandgravsskik har været almindeligt udbredt i store dele af jernalderen.

I 2 brandgrave (K6 og K66) er de små nedgravninger tætpakket med nedsatte lerkar, hvoraf enkelte indeholder brændte ben (se figur 14).

Figur 14: Brandplet. Fotograferet i den muldafrømmede overflade. De hvide pletter er rester af hvidbrændte knogler.

Disse to brandgrave knytter sig måske ud fra deres placering til en af jordfæstegravene (K65). Til denne grav knytter der sig også et stenfyldt anlæg, der muligvis kan have været en brandgrav (K12).

De to brandgrave med lerkar var placeret på hver sin side af nedgravningen til graven K65, mens det stenfyldte anlæg K12 lå henover den østlige del af K65 (se figur 13). Ved snit af K12 kunne der observeres et gråsort trækulsholdigt fyld med spredte rester af hvidbrændte knogler. Det var dog kun ganske få knoglerester, der kunne observeres i fylden, og det er derfor lidt usikkert, hvorvidt anlægget er en brandgrav, eller om det er resterne efter en eller anden form for aktivitet.

Figur 15: Brandgrav K6 med lerkar. To af karrene indeholder rester af hvidbrændte knogler.

For at lette arbejdet i felten blev det besluttet, at de to brandgrave med lerkar skulle tages op i gipspræparat og derefter udgraves på konserveringsafdelingen på museet. Konservator Margit Petersen var derfor to gange ude på udgravningen for at hjælpe med at lave præparaterne (se figur 16).

Figur 16: Konservator Margit Petersen i færd med at lave gipspræparat af brandgraven K6.

Det var en stor fordel at lade de to brandgrave udgrave inde på museet i stedet for ude i felten. Som det fremgår af figur 15, stod lerkarrene i dem nemlig meget tæt, og det ville derfor have været næsten umuligt at få dem udgravet og adskilt kvalificeret i felten. Inde på museet blev præparaterne vendt med bunden i vejret, hvorefter jorden omkring lerkarrene forsigtigt blev bortgravet (se figur 17). Herefter var det muligt at adskille de enkelte kar fra hinanden.

Ved udgravningen af brandgravene var det desuden tydeligt, at lerkarrene i dem var sekundært brændte. Dvs. at lerkarrene har været udsat for meget høj varme på et tidspunkt efter deres egentlige brænding. Det skyldes formentlig, at lerkarrene har været med på bålet ved ligbrændingen. Den ene brandgrav (K6) kan have indeholdt to individer, da der var brændte knogler i to af lerkarrene, men måske var der bare ikke plads nok i det ene.

Figur 17: Præparat af brandgraven K6 vendt på hovedet og tømt for jord omkring lerkarrene.

I jordfæstegravene havde den døde være lagt ubrændt ned i en kiste af træ, der var sat i en rektangulær Ø-V orienterede nedgravning. Selve trækisterne var ikke bevarede, men pga. den hårde lerjord kunne man se grå aflejringer i det lerede sand, der hvor træplankerne havde været. To af gravene (K3 og K65) havde desuden en hel stenramme omkring trækisten. Stenrammen i graven K3 var så massiv, at der her næsten kan være tale om et stenkammer (se figur 18). Derudover var flere af gravene delvist stensat omkring trækisterne. En enkelt grav (K46) havde tilsyneladende ikke nogen spor efter en trækiste, men til gengæld kunne man her under bundlaget se spor efter et stolpehul i hvert hjørne af graven. Det er uvist, hvordan konstruktionen har været i denne grav, men der må have stået fire stolper, der evt. kan have båret et låg eller tag over graven.

Figur 18: Jordfæstegrav K3 set fra syd. Denne grav havde en massiv stenramme omkring trækisten.

I gravene blev der fundet et varierende antal lerkar. En enkelt af gravene (K14) indeholdte dog ingen lerkar, men i de øvrige grave fandtes mellem 1 og 11 lerkar. Blandt disse lerkar var der flere forskellige typer: skåle, fade, kopper, krukker, hankekar og fodbægre (figur 19-23 og 26).

Lerkarrene er sat ned i gravene i forbindelse med selve gravlægningen, og man mener, de har repræsenteret et sidste måltid, som den døde skulle have med sig på sin sidste rejse. Det er dog uvist, om lerkarrene har indeholdt et reelt måltid, eller om der er tale om et symbolsk måltid. Lerkarrene repræsenterer desuden mere eller mindre et helt sæt bordservice, så den døde har været veludstyret til at spise med, når han eller hun nåede frem til dødsriget.

I flere tilfælde blev der fundet mere eller mindre hele lerkar placeret et stykke over bundniveauet i gravene (se figur 21). Disse lerkar har været placeret ovenpå kistelåget i forbindelse med begravelsen. De repræsenterer formodentlig en form for rituel handling, der foregik omkring graven i forbindelse med gravlæggelsen.

Figur 19: Fodbæger med ornamentik fra grav K4. Højde: ca. 11 cm, diameter: ca. 13 cm. Denne type lerkar har formentligt været brugt som drikkebæger. Foden er hul.

Figur 20: Kop med lodret hank fra grav K61. Højde: ca. 6 cm, diameter ca. 8 cm.

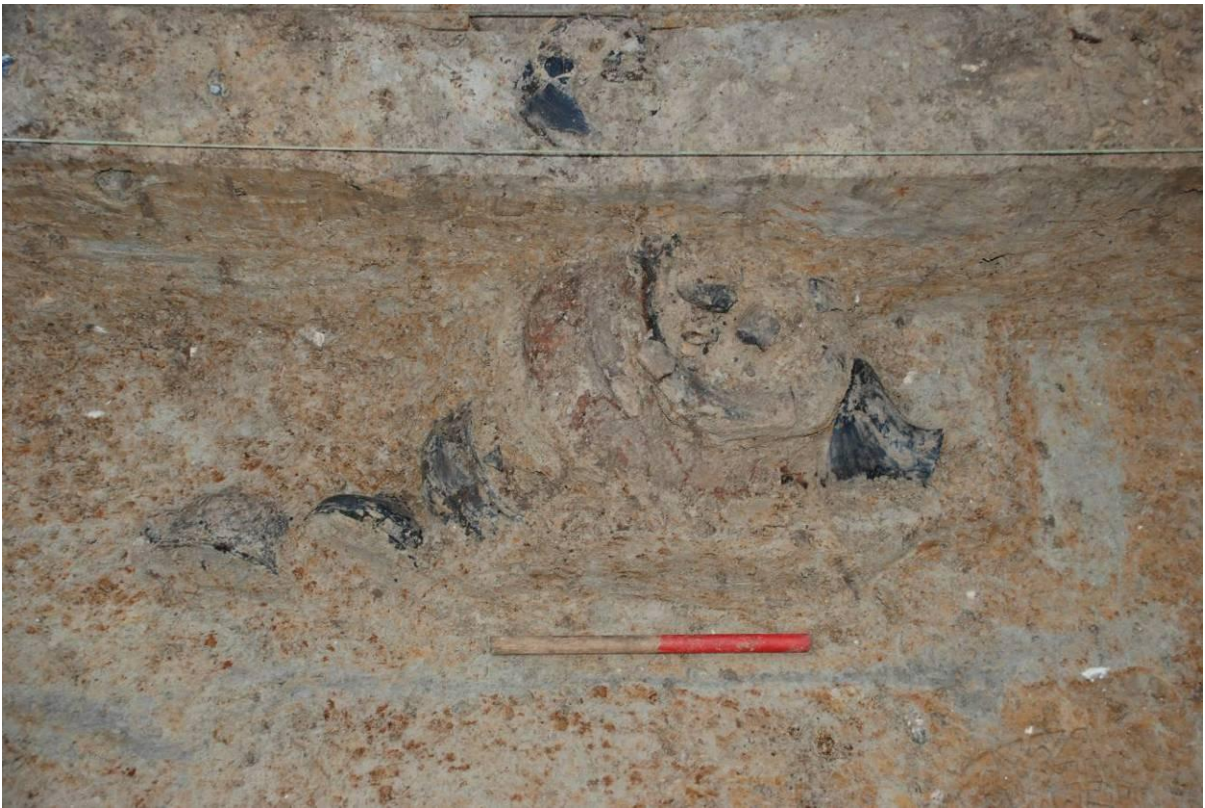
Figur 21: Lille kop eller skål med vandret hank fra grav K15. Højde: ca. 6 cm, diameter: ca. 13 cm.

Figur 22: Fodbæger med hul i bunden fra grav K64. Højde: ca. 11 cm, diameter ca. 14 cm. Bægret kan evt. have været brugt som en slags tragt.

Figur 23: Hankekar med ornamentik fra grav K46. Højde ca. 11 cm, diameter: ca. 14 cm ved randen og ca. 16cm på bugen. Ornamentikken med det omløbende bånd over vinkelbånd med skråskraveringer kan ses på flere af lerkarrene fra gravene.

Figur 24: Det sydøstlige hjørne af graven K4 set fra syd. I bunden og i højre side af billedet ses grå aflejringer, der hvor træplankerne til kisten har været. Øverst i billedet ses et lerkar, der har stået oven på graven – evt. på kistelåget. Midt i billedet ses 5 lerkar, der stod i selve graven.

Udover lerkarrene var der ikke mange genstande i gravene. I en enkelt grav (K4) blev der fundet en jernkniv, mens der i tre andre blev fundet små jerngenstande. Den ene af de to brandgrave med lerkar (K66) indeholdte et lille fragment af en jernkniv. Udover disse få jerngenstande var der ikke andre genstande i gravene.

Figur 25: Bundniveauet af graven K60 set fra nord. I den vestlige halvdel kan man se enkelte af lerkarrene i graven. I både nord- og sydsiden ses delvise stensætninger.

Figur 25 og 26 viser hhv. bundniveauet i grav K60 og udvalgte lerkar fra samme grav, der er blevet limet sammen. Der var i alt 5 lerkar i denne grave, men det ene var så fragmenteret, at det ikke har været muligt at samle.

Figur 26: 4 af i alt 5 lerkar fra grav K60. Fra venstre og med uret: fad med vandrette hanke, krukke, fodbæger i tre dele og et hankelkar.

I en af de større grave (K15) på pladsen kunne man i bunden af kistesporene se sortfarvede strukturer efter træplankerne fra kisten (se figur 27). Man kunne også i enkelte grave se rester af træplanker. Man kunne altså ud over kisterammen se spor efter kistelåget samt planker, der må have stået som støtter til kisten eller lignende. Træplankerne var for længst forsvundet, men det var stadig muligt at se strukturerne i træet som spor i leren. I vestsiden, hvor der var rester af låget, stod der et fragmenteret lerkar ovenpå låget samt et fragmenteret lerkar umiddelbart under. Der var altså blevet sat et lerkar ovenpå kisten ved begravelsen, og senere er kistelåget så styrtet ned og har knust et andet lerkar, der har stået i selve graven.

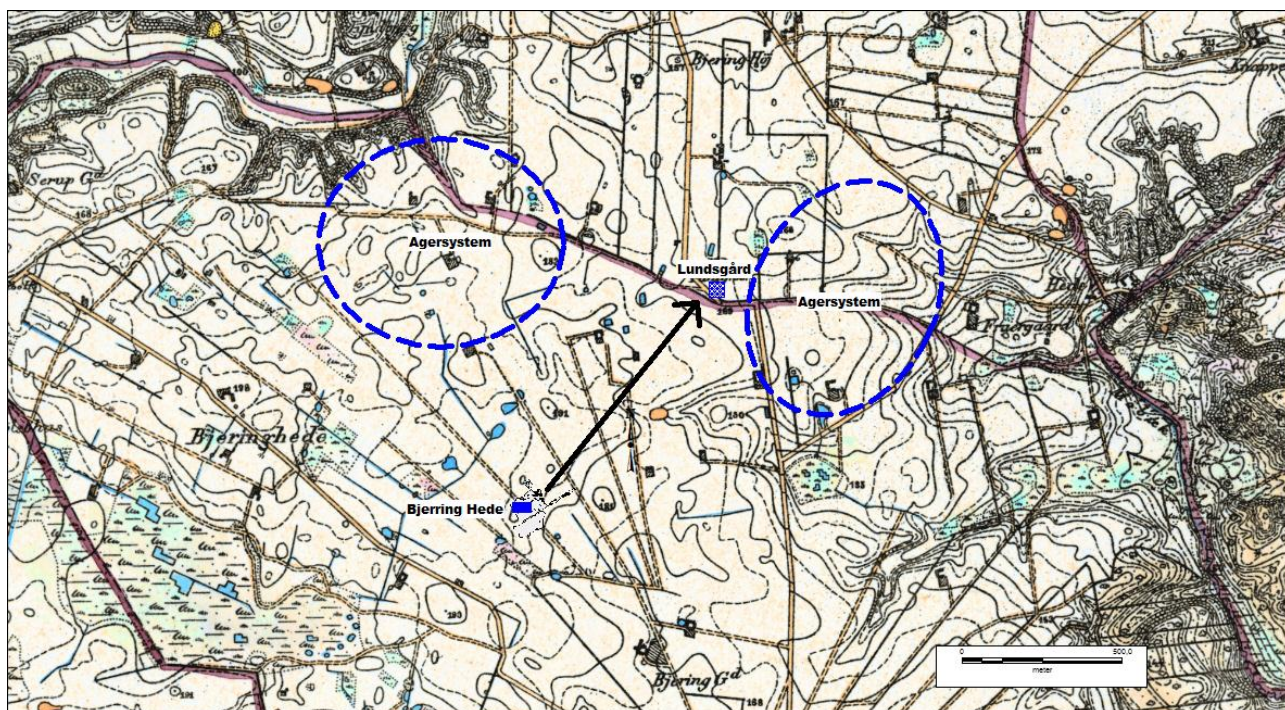

Figur 27: Grav K15 set fra øst. De sorte farvninger er bevarede strukturer efter træplankerne fra kisten. Oven på låget i vestdelen havde der stået et lerkar, og nede i kisten stod et andet lerkar. Ved sydsiden af kisten er der også spor efter delvist forkullede planker, men det er usikkert, om de er fra den øvre del af kiste, der ved sammenstyrtningen er endt ude i et tomrum langs kisten eller der er tale om stumper, der var kasseret og lagt ned som støtte for kisten.

Bjerring Hede i perspektiv

Bebyggelsen fra tidlig førromersk jernalder

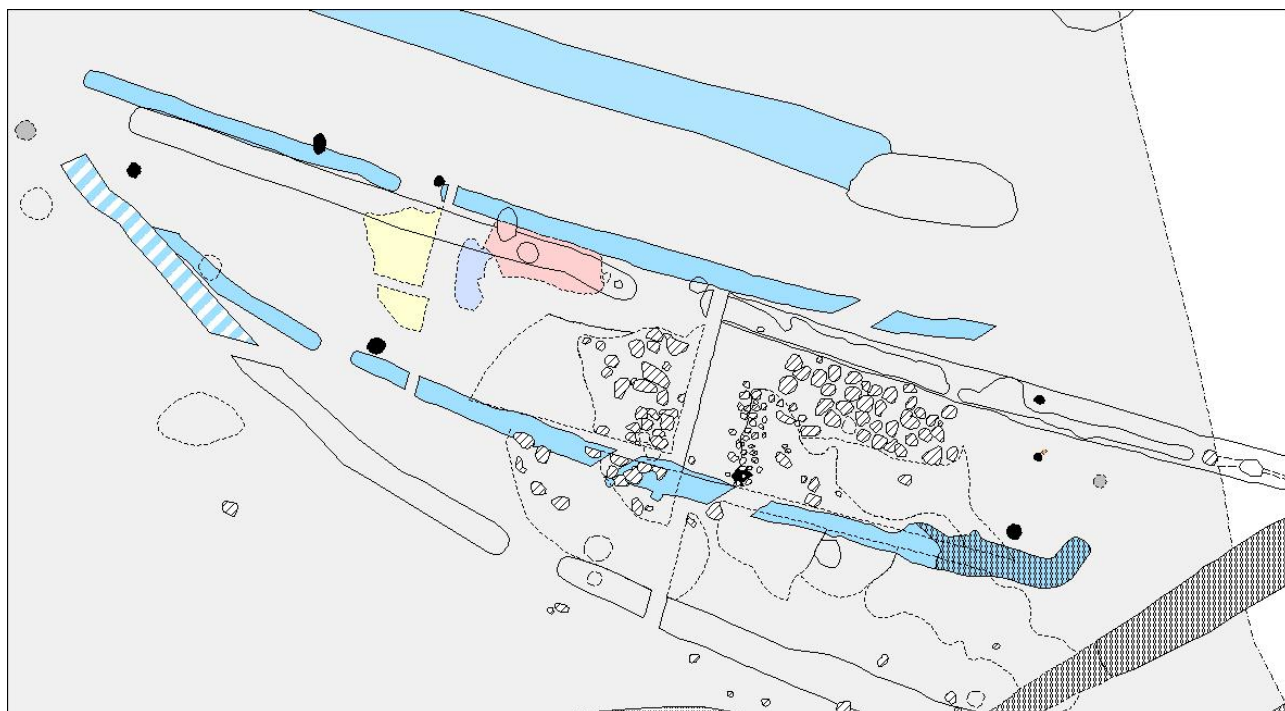
Bopladsen med de to huse I og II (figur 4 og 13) ser ud til at være ganske lille og kun brugt i et kort tidsrum. Hvis der er tale om en enkelt gård med to huse, så har den måske kun ligget på stedet i 30-50 år engang i tidsrummet 550-400 f. Kr. I perioden herefter var det sædvanlige, at gårdene lå samlet i små landsbyer, og at der tæt ved landsbyerne blev etableret omfattende agersystemer. Vi har kendskab til to sådanne agersystemer lidt nord og lidt nordøst for bopladsen ved Bjerring Hede (figur 25). Mellem de to områder er der i nærheden af gården Lundsgård fundet et par gruber og rester af et kulturlag med bopladsaffald fra førromersk jernalder. Det er sandsynligt, at disse fund knytter sig til en nærliggende landsby. Måske har efterkommere af beboerne fra gården ved Bjerring Hede været med til at bygge en landsby i nærheden af Lundsgård og de nærliggende agersystemer. Men det kræver yderligere undersøgelser og fund, før vi kan belyse disse forhold nærmere.

Figur 28. Fund fra ældre og midten af førromersk jernalder, ca. 550-100 f. Kr.

Bebyggelsen og gravpladsen fra ældre romersk jernalder

Det er formodentlig kun en lille del af bopladsen fra ældre romersk jernalder, vi har undersøgt ved Bjerring Hede. Mest i øjnefaldende er de omfattende spor efter produktion og bearbejdning af jern. Specielt det mærkelige anlæg III med grøfter og kulturlag med mange jernslagge og lerkarskår falder i øjnene, da vi ikke har kendskab til lignende anlæg (figur 29). Jernbearbejdning kendes fra flere lokaliteter syd for Bjerring Hede; både ved Ormstrup, Nøddelund og i høj grad ved den store boplads ved Skallegrård Syd (figur 30). Det ser ud til, at der på datidens bopladser på begge sider af Gudenådalen er foregået omfattende jernproduktion og -bearbejdning, noget vi kun sjældent finder på samtidige bopladser længere mod nord.

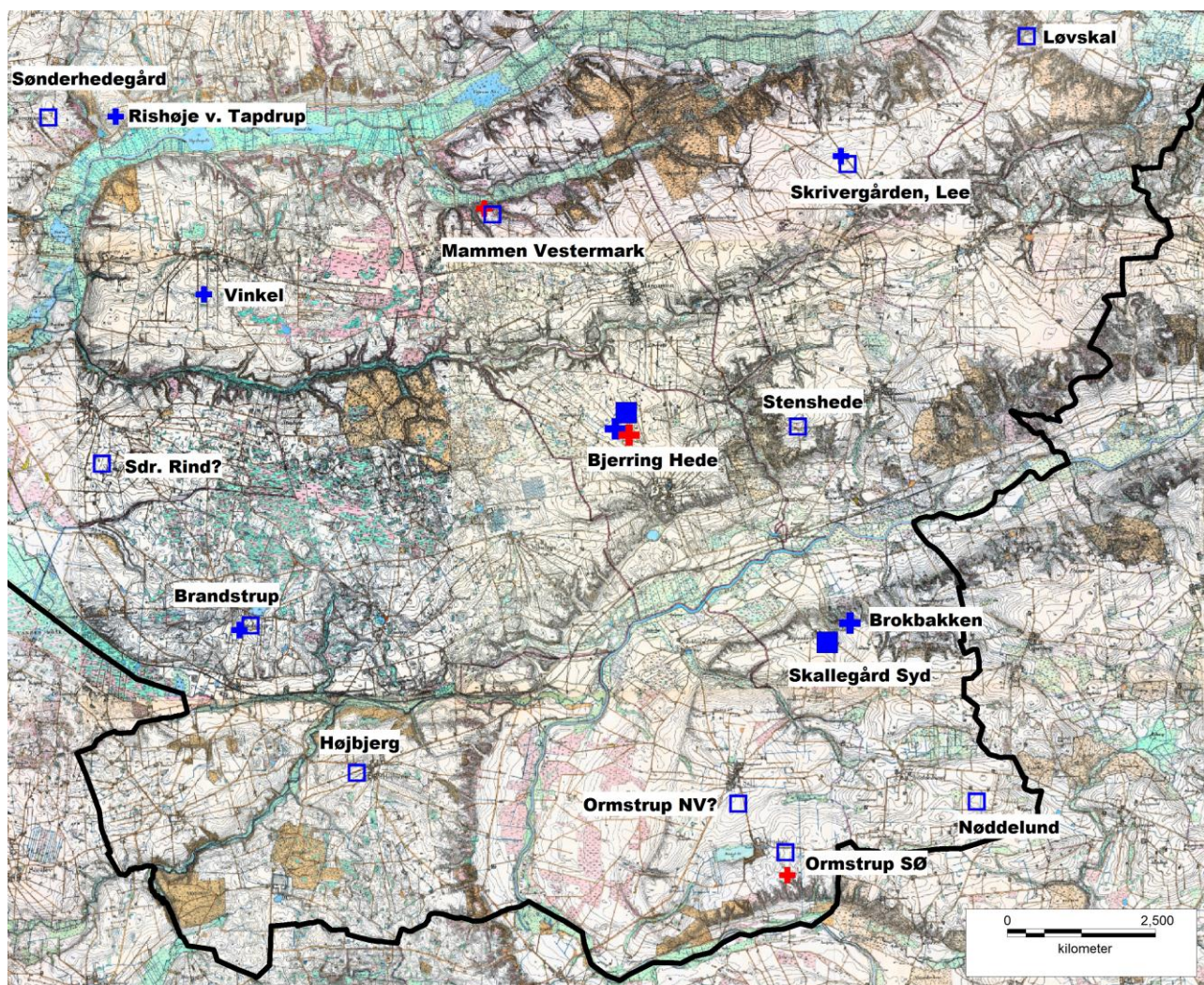

Figur 29. Anlæg III med grøfter (blå), stolpehuller (sorte) og kulturlag med stenlægnings, jernslagget og mange lerkarskår.

Men det er især gravpladsen ved Bjerring Hede, der med sine 11 jordfæstegrave og 7-8 brandgrave giver spændende oplysninger. Jordfæstegravene kan vi datere ud fra lerkarrene, men de fleste af brandgravene indeholder ikke daterende lerkarskår, hvorfor de ikke kan dateres medmindre vi får foretaget Kulstof-14 dateringer. Jordfæstegravene er fra ældre romersk jernalder, og er af den type, der på grund af de mange lerkar i gravene, kaldes "lerkargrave". Disse grave kender vi flere af i lokalområdet (figur 30). Ved Brokbakken er fundet ca. 20 jordfæstegrave, mens der ved Brandstrup er udgravet 6 grave. På de øvrige lokaliteter er der kun registreret en enkelt grav.

Det er muligt, at der ved Bjerring Hede er tale om to eller måske endog tre faser med grave. De simple brandgrave kan være fra førromersk jernalder og måske samtidige med de to små langhuse I og II. Lerkargravene er som nævnt fra ældre romersk jernalder og det gælder også brandgravene med lerkar. Disse grave er formodentlige mere eller mindre samtidige, da gravskikken i denne periode er meget varieret, og da der kendes andre eksempler på samtidige brand- og jordfæstegrave fra samme gravplads (se Jensen 2003; Ejstrud & Jensen 2000). Som det fremgår af figur 30, er Bjerring Hede den eneste plads i området med begge typer grave. Der er dog et par andre brandgrave fra perioden. En brandgrav fra Mammen Vestermark indeholdt et sværd og en skjoldbule, mens en anden kun indeholdt en skjoldbule. Der er altså fundet andre mere rige våbengrave i lokalområdet.

Forhåbentlig vil kommende undersøgelser og heldige fund yderligere kunne belyse samfundsstrukturen og landskabsudnyttelsen i området i ældre jernalder.

Figur 30. Bopladser og gravfund fra æ. romersk jernalder i den sydøstlige del af Viborg Kommune. Blå kors er lerkargrave, rød kors er brandgrave. Udfyldte blå firkanter er steder, hvor der er udgravet huse, blå rammer er steder, hvor der sandsynligvis er bebyggelse.

Relevant litteratur

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid – Ældre jernalder.

Ejstrud Bo & Jensen, Claus Kjeld 2000: Vendevej – landsby og gravplads.

Diverse oplysninger:

Viborg Museums j. nr.:	VSM 09173
Lokalitet:	Bjerring Hede
Sogn, herred og amt:	Bjerring, Middelsom, Viborg
Fund og Fortidsminder:	130701-46, -55 -56 og -62.
Kulturarvsstyrelsens j. nr.:	2003-2123-1023 og 2008-7.24.02/VSM-0039
Bygherre:	Søren Sejersen
Areal:	Dele af ca. 3 ha.
Gravemaskine fra:	Entrepreneur Martin Hansen, Mammen
Deltagere i udgravningen:	Asger Værge Amundsen (udgravningsleder)
	Martin Mikkelsen (sagsansvarlig)
	Morten Lyngkjær Jensen
	Tine Birgitte Lorange
	Mikkel Kielsen
	Sanne Boddum
	Mette Klingenberg
	Dorthe Kaldal Mikkelsen
	Kurt Glinthorg Overgaard
	Henrik Vind Frimurer
	Lars Agersnap Larsen

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Museum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen er betalt af bygherren og Viborg Museum.

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

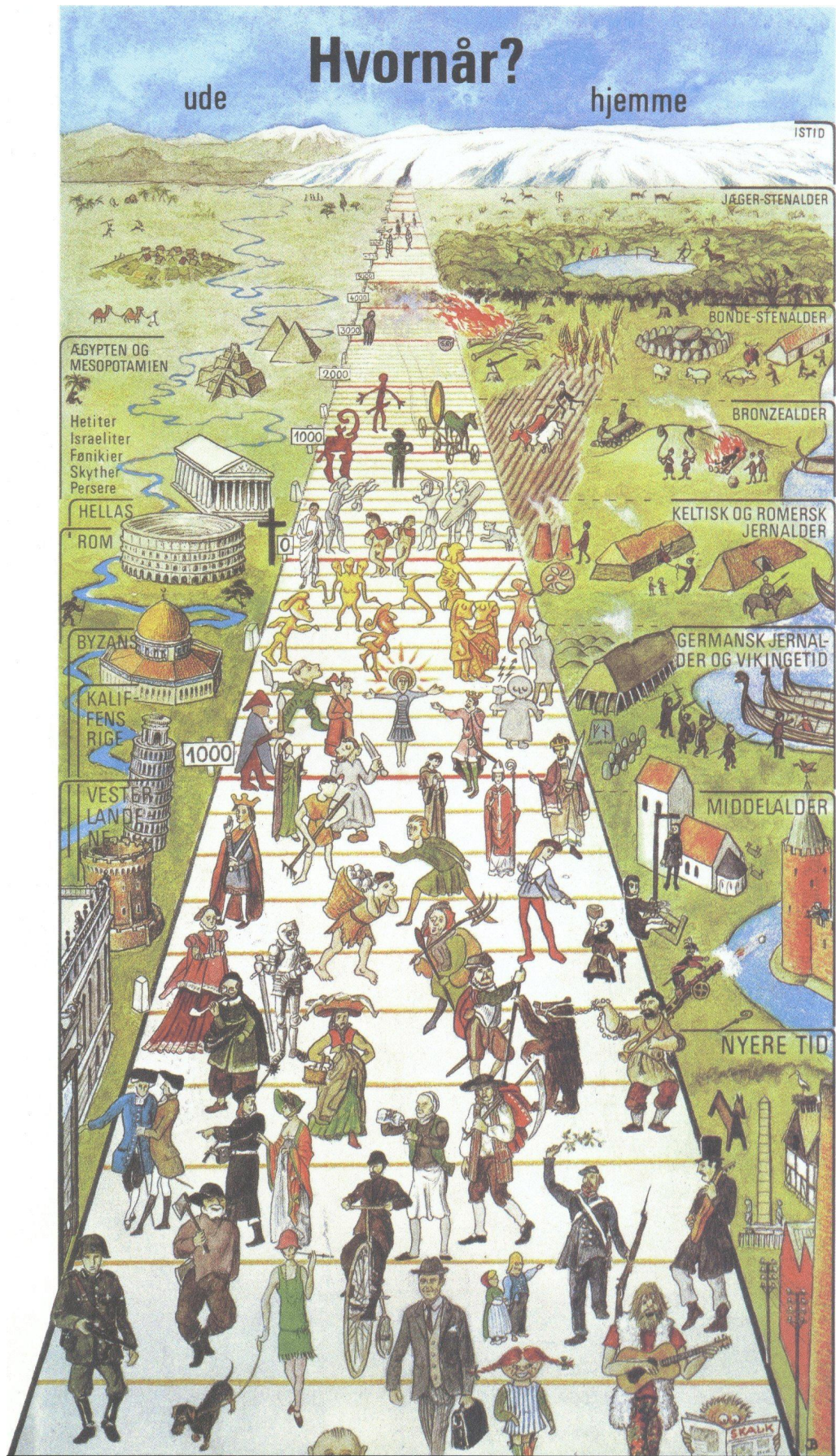
Viborg Museum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Museums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brobakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreassen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Gravplads, huse, kirke og agersystemer fra jernalder og middelalder. Njal J. Geertz og Astrid Skou Hansen. 2012.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelsesspor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen 2009.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wåhlin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klingenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - bopladser og gravplads fra ældre jernalder . Asger V. Amundsen, Tobias Danborg Torfing og Martin Mikkelsen 2012.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kielsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård – brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kielsen. 2009.
36. Birgittelyst – boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej – boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen – boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kielsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller – en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 – boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup – bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kielsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave – en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup – boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup – bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord – bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kielsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 – en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest – aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord – en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kielsen. 2011.
51. Hjarbækvej – en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest – bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kielsen 2011.
53. Troelstrup – bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kielsen 2011.
54. Duehøj Syd – boplads og begravelser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen 2011.
55. Toftum – boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen
57. Låstrup Bakken – boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.
58. Kragssøgård - boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen 2011.
59. Liseborg Høje II - Små treskibede huse fra y. stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen 2011.
60. Korsbakken og Havhus - bebyggelse fra yngre romersk - ældre germansk jernalder Bente Grundvad Nielsen og Kamilla Fiedler Terkildsen 2011.
61. Domdalsgård - gravplads fra ældre romersk jernalder, - landsby fra ældre og yngre germansk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Sanne Boddum. 2011.
62. Bygdalgård – bebyggelse fra yngre stenalder til slutningen af bronzealderen. Mikkel Kielsen & Sidsel Wåhlin 2012.
63. Kærgård, Daugbjerg. En landsby med tekstilproduktion fra yngre jernalder. Mette Klingenberg og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
64. Spangsdal II – Boplads fra yngre bronzealder og/eller ældre jernalder. Sanne Boddum. 2012.
65. Abildal. En boplads fra sen yngre stenalder, samt brandgrave fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2012.
66. Mammen Søndervang – bebyggelse og aktivitetsområde fra yngre bronzealder. Mikkel Kielsen. 2012.
67. Kvorning 9a – boplads fra yngre bronzealder – gravplads og bebyggelse fra yngre romersk jernalder. Sanne Boddum. 2012.
68. Hulbæltet ved Liseborg - nye resultater. 2012.
69. Selli Ager, Aidt. En urnegrav med ringgrøft fra sen førromersk jernalder og en gravplads fra ældre vikingetid.
70. Aalestrup. - To bebyggelser fra førromersk jernalder
71. Rishøjen - bebyggelse fra yngre stenalder og bebyggelse og gravplads fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder samt tre grave i én, måske fra yngre jernalder

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK